

Asyût şehir ve bölge olarak tarih boyunca idarî taksimatta birtakım değişikliklere uğramıştır. Osmanlı dönemindeki ilk önemli değişiklik, Mısır Valisi Nişancı Mehmed Paşa tarafından 1721'de kabilelerin yerleşim bölgeleri esas alınarak yapıldı. Daha sonra Asyût ilinin merkezi Cırcâ'ya nakledildi ve kuzey bölgesindeki köyler Menfelût vilâyetine, güney bölgesindeki köyler ise Cırcâ vilâyetine bağlandı; böylece Asyût vilâyeti ilga edildi ve Asyût şehri de Cırcâ ilinin sınırları içine alındı.

Asyût, Bulutkapan Ali Bey'in 1183 (1769-70) yılında çıkardığı isyan sırasında hadiselerin cereyan ettiği merkez olmuştur. Kavalalı Mehmed Ali Paşa yaptığı düzenlemede idarî bölgelerin sayısını azaltarak Mısır'da daha merkezîyetçi bir yönetime girmiş ve 1833'te Asyût "müdiriyet" haline getirilmiştir. Hidiv İsmâil Paşa ise ülkeyi üç ana bölüme ayırmış ve bu taksimatta Asyût'u Said bölgesine bağlı müdiriyetler arasına koymuştur. Şehir daha sonra artan öneminden dolayı 1890'da alınan bir kararla bağımsız "memuriyet" statüsüne geçirilmiş ve Hamra ile Velidiye nahiyeleri onun sınırları içine alınmıştır. XIX. yüzyılda şehrin öneminin artmasının başlıca iki sebebi, 1875'te demiryoluyla Kahire'ye bağlanması ve 1892-1902 yılları arasında Asyût Barajı'nın inşasıdır. 1938'de bu barajın yüksekliği artırılarak önüne hidroelektrik santrali da eklenmiştir.

Ortaçağ'da tarım ürünleriyle meşhur olan Asyût'ta endüstri ve ticaret de gelişmiştir. Sudan'ın çeşitli bölgelerine ihraç edilen meyve ve tahıl yanında kaliteli dokumalarıyla ünlü olan Asyût'a buralardan köle, fildişi ve boya maddeleri getirilirdi. Asyût'un bugün de hurma, buğday ve iri ayvaları meşhurdur; bölgede ayrıca yüksek kalitede afyon üretilir. Bunun yanında şehirde çeşitli tekstil fabrikaları bulunmakta, "debikî" diye bilinen ince keten kumaşlar yanında, Avrupa pazarlarında çok aranan üzeriye gümüş süslemeler aplike edilmiş bez ve siyah tül şallar da burada imal edilmektedir. Çok sayıda cami ve daha az kilise bulunan şehirde halkın çoğu müslüman olup yer yer hristiyanlar da yaşamaktadır. En meşhuru Celâleddin es-Süyûtî (ö. 1505) olan Süyûtî nisbeli birçok âlimin yetiştiği Asyût'ta 1957'de mühendislik dallarına ağırlık veren bir üniversite kurulmuştur.

Asyût şehrinin merkezi olduğu Asyût ili kuzeyde Minye, güneyde Sevhac illeri arasında yer alır; nüfusu 2.059.000'dir (1983 tahmini).

BİBLİYOGRAFYA:

Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 193; İdrîsî, *Sıfâtü'l-Mağrib*, s. 48-49; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, X, 791-794; Nâsir-ı Hüsrev, *Sefernâme* (trc. Abdülvahap Tarzi), İstanbul 1950, s. 16; Muhammed Mihrî, *Sûdan Seyahatnâmesi*, İstanbul 1326, s. 90; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı* (XIV. Yüzyıl Mısır Tarihine Dair Araştırmalar), İstanbul 1961, s. 171-172; Hasan İbrâhim, *İslâm Tarihi*, V, 412; VI, 59; C. H. Becker, "Asyût", *EI*² (İng.), I, 728-729.

MUSTAFA L. BİLGE

A'ŞÂ

(أشع)

Yirmi kadar
Arap şairinin lakabı.

Aşâ ve aşâvet masdarlarından sıfat olan bu kelime, gerek gece gerekse gündüz gözleri zayıf ve dumanlı gören, tavukkarası hastalığına tutulan kimseler hakkında kullanılmıştır. Bir kısmı Câhiliye döneminde bir kısmı da İslâm'dan sonra yaşamış olan yirmi kadar şair bu sıfatla birlikte kabilelerine nisbet edilerek anılmıştır. En meşhurları, Câhiliye devri şairlerinden A'sâ Meymûn b. Kays ile A'sâ Hemdânî'dir (ö. 83/702). Öteki A'sâlar ise şunlardır: A'sâ Benî Esed veya A'sâ b. Bücre diye bilinen Câhiliye devri recez şairi Kays b. Bücre b. Kays; yine Câhiliye devri şairlerinden olup hicretten yirmi iki yıl kadar önce ölen A'sâ Benî Nehşel Esved b. Ya'fur; mersiye şairlerinden A'sâ Bâhile diye meşhur olan Ebû Kuhfân Âmir b. Hâris b. Riyâh (I/VII. yy.); muhadramûn'dan olduğu söylenmekle beraber Hz. Peygamber'in huzurunda bir urcûze* okuduğu için asaptan sayılan A'sâ Benî Hirmâz veya A'sâ Mâzin diye meşhur Abdullah b. A'ver (I/VII. yy.); A'sâ Benî Temîm diye tanınan A'sâ b. Nebbâs b. Zürrâre (I/VII. yy.); yazdığı methiyelerle Halife Velîd b. Abdülmelik'in takdirini kazanan hristiyan şair A'sâ Tağlib (Tağlibî) veya A'sâ Necvân lakaplarıyla meşhur olan Nu'mân b. Necvân b. Hâris (veya Rebîa b. Yahyâ) (ö. 92/710-11); A'sâ Şeybân lakabıyla şöhrat bulan, Ebû Rebîa oğullarından olduğu için de A'sâ Benî (Ebî) Rebîa diye bilinen Küfeli şair Abdullah b. Hârice (ö. 100/718 veya daha sonra); şair Kümeit el-Evsat'ın kardeşi ve İslâm devri şairi olup Câhiliye devri şairi A'sâ b. Bücre

gibi A'sâ Benî Esed diye anılan Hayseme (veya Talha) b. Ma'rûf (II/VIII. yy.); A'sâ Ukl lakabı ile anılan Kehmes b. Ka'neb (II/VIII. yy.); A'sâ Benî Davr (Davre) ve A'sâ Benî Hizzân lakaplarıyla şöhrat bulan Ermevîler devri şairi Abdullah b. Sinân (Dibâb) (II/VIII. yy.); A'sâ Süleyman diye tanınan ve Beşşâr b. Bürd ile karışıklıkla hicivleri bulunan Ebû Amr Süleyman (II/VIII. yy.). Bunlardan başka yaşadıkları zaman tam olarak bilinmeyen A'sâ Benî Avf Yezid b. Hâlid (Huleyd), recez şairi A'sâ Benî Mâlik b. Sa'd, A'sâ Benî Cillân Seleme b. Hâris, A'sâ Benî Tarûd (Tırvad) İyâs b. Âmir, A'sâ Benî Ukayl Muâz b. Kuleyb. İngiliz müsteşriki R. Geyer, yirmi iki A'sâ'nın tesbit edebildiği şiirlerini bir araya getirerek *The Dîwân of al-A'shâ* adıyla yayımlamıştır (London 1928).

BİBLİYOGRAFYA:

Kâmus Tercümesi, "a'shâ" md.; Âmidî, *el-Mû'telif ve'l-muhtelif* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354 — Beyrut 1402/1982, s. 12-20; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 54-55; II, 276; Süyûtî, *el-Mûz-hir* (nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr.), Kahire, ts. (Dâru l-hyâi'l-kütübî'l-Arabiyye), II, 456-457; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 133; Sezgin, *GAS*, II, 186-187, 198, 213, 272, 330, 335-336, 345-346, 366, 383, 385-386, 463; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Şu'arâ ve devâûn*, Beyrut 1978, s. 47-50; "A'shâ", *İTA*, I, 585; "al-A'shâ", *EI*² (Fr.), I, 710.

HULUSİ KILIÇ

A'ŞÂ, Meymûn b. Kays

(ميمون بن قيس الأشع)

Ebû Basîr Meymûn b. Kays
b. Cendel el-Bekrî
(ö. 7/629 [?])

Câhiliye devri şairlerinden.

Gözündeki görme zayıflığı sebebiyle A'sâ lakabıyla anılmış olup ileri yaşlarda gözlerini büsbütün kaybetmesinin de bu lakabı almasında rolü olmuştur. Yine aynı sebeple Ebû Basîr künyesini almış, A'sâ adlı diğer şairlerden ayırmak için de kendisine el-A'sâ el-Ekber veya A'sâ Bekr denilmiştir.

Yemâme'nin Menfûha vahasında küçük bir köy olan Dûrnâ'da yaklaşık olarak milâdî 565'te doğdu. Gözlerinden rahatsız olması onu, şiiri kazanç vasıtası olarak kullanmaya sevketti. Bu maksatla Mezopotamya'yı, Suriye ve Arabistan yarımadasını birkaç defa dolaştı, hatta Habeşistan'a kadar gitti. Bu seyahatleri sırasında Hîre Meliki İyâs b. Kabîsa, Hadramut'ta Kays b. Ma'dikerib, Yemâme Meliki Hevze b. Ali ve daha pek çok ün-

lû kimseler için kasideler söyledi ve onların ihsanlarına nâil oldu. A'şâ'nın ilk zamanlar şarap ticareti yaptığı ve bu sebeple çeşitli bölgelere gittiği, gözleri iyice zayıfladıktan sonra da önemli şahsiyetlere kasideler inşad etmek maksadıyla bu yerleri tekrar dolaştığı söylenmektedir. Aynı maksatla İran hükümdarını ziyaret ettiği, şiirlerinde, az da olsa bazı Farsça kelimelere bu sebeple yer verdiği iddia edilmektedir. Hz. Peygamber'e onu övmek için nazmettiği kasideyi sunmak ve müslüman olmak düşüncesiyle, Hudeybiye Antlaşması'nın yapıldığı tarihte (6/628) Yemen'den Hicaz'a geldi. Kureşliler onun müslüman olmasından, Resûl-i Ekrem'e methiyeler yazmasından ve böylece İslâmiyet'in yayılmasından endişeye kapıldılar; şarap, kumar ve kadına düşkün olan şairi, bu dinin içki, zina, faiz ve kumarı yasakladığını söyleyerek bu ziyaretten vazgeçirmeye çalıştılar. Ayrıca müslümanları yakında mağlûp etme ihtimallerinden bahsederek şayet mağlûp edemezlerse bir yıl sonra tekrar gelebileceğini söylediler ve kendisine 100 deve hediye edip onu geri gönderdiler. Fakat A'şâ köyüne yaklaştığı sırada devesinden düşerek öldü. Ölüm tarihi olarak 625, 629 ve 630 yılları kaydedilmektedir.

"Dâliyye" adıyla bilinen ve Hz. Peygamber'in methine dair olan kasidesinin, bazı İslâmî terimleri ve âyet-i kerîmeleri ihtiva etmesi (bk. Şevki Dayf, I, 341-342) sebebiyle ona ait olmadığı görüşü yaygındır. Hz. Peygamber'in bu kasideyi dinledikten sonra kendisinin neredeyse hıdayete ereceğini, fakat buna rağmen müslüman olmadığını söylediğine dair rivayetin (bk. Ebû Zeyd el-Kureşî, s. 89; Abdülkâdir el-Bağdâdî, I, 178) sağlam bir kaynağı yoktur. Blachère, bir hristiyan şair olduğunu ısrarla savunduğu A'şâ'nın müslüman olmasına veya İslâmiyet'e yakınlık duymasına ve adı geçen kasideyi söylemesine ihtimal vermemektedir. Hristiyan olarak kaldığını söyleyen Brockelmann gibi araştırmacıların yanında onun hiçbir ilâhî dini benimsemeyen bir putperest olduğu, divanındaki Hristiyanlık'la ilgili fikirlerin sonradan ilâve edildiği görüşünü benimseyenler de vardır. Şevki Dayf, A'şâ'nın şiirlerinin ona ait olup olmadığını geniş bir şekilde tartışmıştır (*Târîhu'l-edebe*, I, 339-365).

A'şâ, kasidelerinde klasik formu koryan bir şairdir. Zaman zaman kasidelerin nesib kısmını uzatarak diğer şair-

lerden ayrıldığı da olur. A'şâ daha çok şarkı formunda kullanılan kısa bahirleri benimsemiştir. Şiirinin âhenkli ve akıcı olması sebebiyle kendisine Arap çenkçisi anlamında "sannâcetü'l-Arab" denmiştir. Onun bu adı almasını şiirlerini terennüm etmesine bağlayanlar da olmuştur. Övdüğünü göklere çıkaran, hıvettiğini yere batıran A'şâ methiye, hicviye, fahriye ve gazel türündeki şiirlerde son derece başarılı olmuştur. Hakkında methiyeler yazdığı kimseleri kısa zamanda şöhrete kavuşturduğuna dair hikâyeler anlatılmaktadır. Diğer Câhiliye şairlerine göre daha fazla şiir söylediği anlaşılan A'şâ'nın, methiyelerinden sonra en fazla şarap ve içki meclislerine dair şiiri bulunduğu görülmektedir.

R. Geyer, A'şâ divanının Sa'leb (ö. 291/904) tarafından rivayet edilen Escorial nüshasını, *eş-Şubhu'l-münir fi şî'ri Ebî Basîr* adıyla neşretmiş (Londra 1928), şairin divanında bulunmayıp edebî eserlerde yer alan şiirleriyle, A'şâ lakabı ile anılan diğer şairlerin şiirlerini divanın sonuna eklemiştir. Divanın "Basra rivayeti" bulunamadığından bu baskıda daha eksik olan "Kûfe rivayeti" esas alındığı ve yegâne râvisi Yahyâ veya Yûnus b. Mattâ'nın esere bazı hristiyanî fikirler ilâve etme ihtimali olduğu için, A'şâ divanını ihtiyatla karşılamak gerekir. Divan ayrıca M. Muhammed Hüseyin'in şerhiyle Kahire (1950) ve Beyrut'ta (1960, 1968) neşredilmiştir. Daha sonra Kâmil Süleyman'ın başkanlığındaki bir heyet tarafından yeni bir neşri daha yapılmıştır (*Divânü'l-A'şâ*, Beyrut 1985). *el-Mu'allaqâtü'l-tis'* veya *el-Mu'allaqâtü'l-aşr* adıyla yayımlanan eserlerde onun muallakası da vardır. Hz. Peygamber hakkında söylediği rivayet edilen kaside ile muallakasının büyük bir kısmı ve diğer şiirlerinden bazı parçalar tercümeleriyle birlikte Mehmed Fehmi'nin *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye* adlı eserinde yer almaktadır. H. Thorbecke, söz konusu kasideyi Leipzig'de Fleischer için hazırlanan armağanda (Festschrift) yayımlamıştır (1875). M. F. Brag ve T. Thorelius da A'şâ'nın bazı şiirlerini Latince tercümeleriyle birlikte Londra'da neşretmişlerdir (1842). Ayrıca A'şâ üzerindeki çalışmalarıyla tanınan R. Geyer, "Mâ bükâû" diye başlayan muallakası ile "Vedi' Hüreyre" kasidesini Almanca şerh ederek neşretmiş, C. H. Lyall de "Lâmiyye" olarak da bilinen muallakasını İngilizce tercümesiyle birlikte yayımlamıştır (bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 67).

BİBLİYOGRAFYA:

Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretü eş-âri'l-Arab* (nşr. Ali Fâûr), Beyrut 1406/1986, s. 89-90, 157-169; Cumahî, *Fuḥûlû's-şu'arâ*, I, 40, 52, 54, 65-67, ayrıca bk. Fihrist; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'arâ*, s. 178-187; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, IX, 108-129; Merzûbânî, *Mu'cemü's-şu'arâ* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354, s. 401-402; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edebe*, I, 175-178; Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye*, İstanbul 1332, s. 886-923; Serkis, *Mu'cem*, I, 458; Brockelmann, *GAL*, I, 31; *Suppl.*, I, 64-67; Tâhâ Hüseyin, *Fî'l-Edebi'l-câhili*, Kahire 1947, s. 256-267; C. Zeydan, *Âdâb* (Dayf), I, 118-120; Sezgin, *GAS*, II, 130-132; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebe*, I, 333-365; Ziriklî, *el-A'lam* (Fethullah), VII, 341; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebe*, I, 221-228; Blachère, *Târîhu'l-edebe*, s. 355-359; a.mlf., "Un problème d'histoire littéraire: A'şâ Maymûn et son oeuvre", *Arabica*, X/1, Leiden 1963, s. 24-55; C. J. Lyall, "Pearl-Diver of al-A'shâ", *JRAS* (1912), s. 499-502; a.mlf., "The Mu'allaqah of Maimûn al-As'hâ", *Adjab name: A Volume of Oriental Studies*, Cambridge 1922, s. 283-292; W. Caskel, "Maimûn al-A'shâ", *OLZ*, sy. 34 (1931), s. 794-803; Fuâd Ef-râm el-Bustânî, "el-A'shâ ve'l-İslâm", *Meşrik*, XXXII, Beyrut 1932, s. 763-771; K. A. Fariq, "Pre-Islamic Arabic Poetry and Poets", *Studies in Islam*, IV/4, New Delhi 1967, s. 213-216; Abdülaziz el-Mânî, "Kasidetü el-A'shâ'l-İslâmiyyeteyn", *Buḥûşü Külliyyetü'l-luğatî'l-Arabîyye*, II, Mekke 1404-1405, s. 79-95; A. Haffner, "A'shâ", *IA*, I, 694-695; W. Caskel, "al-A'shâ", *ELP* (İng.), I, 689-690.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

A'ŞÂ HEMDÂN

(أعشى همدان)

Ebû'l-Musabbih Abdurrahmân
(b. Abdillâh) b. Hâris
(ö. 83/702)

Emevîler devri Arap şairi.

Aslen Yemenli Cüşem kabilesinin Hemdân kolundan olup 30 (650) yıllarında Kûfe'de doğdu. Önceleri bir müddet kıraat ve fıkıhla meşgul olduysa da sonradan kendini tamamen şiire verdi ve bu sahada meşhur oldu. Ünlü muhad-dis Şa'bî'nin hem eniştesi hem de kayınbiraderidir. Haccâc'ın 61 (680-81) yılında Deylemîler'e karşı gönderdiği orduya o da katıldı ve esir düştü. Yanında esir olarak bulunduğu Deylemî'nin kızı ona âşik olunca oradan kaçarak hürriyetine kavuştu. A'şâ daha sonra doğu taraflarına sefere çıkan orduya katılarak Afganistan'ın güneyindeki Mukran'a kadar gitti ve bir süre İsfahan'da kaldı. Haccâc'ın kumandanlarından olup daha sonra ona isyan eden Yemenli Abdurrahman b. Es'as'ı hem bilfiil hem de şiiriyle destekledi. Abdurrahman'ı öven ve Haccâc'ı yeren şiirler söyledi. Deyrölce-